

DR. SVETOZAR ILEŠIČ:

Gospodarsko geografski pogled na Koprsko primorje

Odkar je slovensko Koprsko primorje, po londonskem sporazumu iz l. 1954 pripadlo Jugoslaviji, nas še posebej zanima, kakšne so njegove gospodarske možnosti, kakšni so na njegovem ozemlju prirodni pogoji za gospodarski razvoj in za razporeditev proizvodnje in kakšno vlogo more igrati njegovo gospodarstvo v razmerju do ostale Slovenije in celotne Jugoslavije.

Da se seznanimo s tem, si moramo na kratko priklicati v spomin sam pokrajinski značaj Koprške pokrajine. Pokrajina, oziroma področje, ki po narodi nekako gravitira h Kopru kot krajevnemu središču, posebno še, odkar jo je nova meja odtrgala od Trsta, se prične pravzaprav že tostran nedavne meje med jugoslovansko cono Svobodnega Tržaškega ozemlja in med tistim delom koprškega zaledja, ki je že l. 1947 pripadel Jugoslaviji. Ta meja je bila že tako povsem nenaravna, saj je odrezala gornje tokove in doline Rižane in drugih vodâ, ki izvirajo izpod kraških gmot Čičarije ter teko v Koprski zaliv, tako da so ostale njihove

spodnje doline, ob katerih se odpirajo naravne poti proti Miljskemu, Koprskemu in Piranskemu zalivu, obglavljene. S formiranjem nove koprške okrajne skupnosti je ta meja končala svoje kratkotrajno življenje, najvišji del koprškega zaledja pa se je tudi upravno povezal z ostalo Koprščino.

Koprška pokrajina se torej začne že visoko zgoraj ob železnici, ki teče od Herpelja proti Buzetu in Pazinu. Toda ta njen visoki del je še povsem drugačen od pravega Koprškega primorja. V nasprotju z njim je čisto kraški, izoblikovan v tu širše, tam ožje, puste, močno kamenite kraške stopnje ali terase v vzhodu Slavnika in drugih odrastkov Čičarije. Imenovali bi ga po eni izmed njegovih tipičnih vasi in po celotnem značaju njegove lege v podgorju Čičarije *Podgorski Kras*, morda tudi *Koprski Kras*. Čeprav blizu morja, je njegov svet še visok, vzpet čez 400 m nad morsko gladino. Tla so mu pusta, zares kraška in kamenita, z malo zemlje in gozda, čezenj pa divja z višin Čičarije močna burja, njegove siromašne

Koper
in njegov
mikropoložaj

III B 21/1955-4

vasi se drže redkih zaplat obilnejše zemlje po za-
tišnih globelih in kraških suhih dolinah. Lice teh
podgorskih vasi od Herpelja tja do Rakitovca je
sicer primorsko, mediteransko, ni pa še takšno nji-
hovo gospodarstvo: podnebje je še preostro, da bi
tu uspevale primorske kulture, zgodnja zelenjava,
vinska trta ali celo oljka, polje s svojimi skrom-
nimi pridelki za dom spominja mnogo bolj na
notranjo kraško, kakor pa na primorsko Slovenijo.

Ob zadnji strmi stopnji te podgorske kraške po-
krajine se svet hitro prevesi proti morju, hkrati
pa dobi povsem drugačno lice in značaj. Apnenec
preneha, z njim pa tudi kras ter njegove puste,
kamenite, planotaste goličave. Kakor na poti s
Sabotina v Goriška Brda ali s Krasa in Trnov-
skega Gozda v Vipavsko dolino smo se na mah
znašli v pokrajini tericiarnega fliša, mehkih, zoper
delovanje voda kaj slabo odpornih, nepropustnih
kamenin, laporjev, skrilavcev, rahlo sprijetih pe-
skov in glin. V njih se voda, ki se na Krasu iz-
gublja pod zemljo, pretaka normalno po površju.
Obe glavni vodi pokrajine, Rižana, ki se izliva
v Koprski zaliv, in Dragonja, ki končuje ob solar-
nah Piranskega zaliva, ne zbirata samo podze-
meljskega vodovja Čičarijskega in Podgorskega
krasa, ki vre na njegovem robu na dan, temveč
tudi majhne nadzemne pritoke iz samega nepro-
pustnega flišnega sveta. Vode so s svojim omrež-
jem razčlenile in razgibale flišni svet v nešteto
slemen, kop, hrbtov in pomolov ter vmesnih dolin
in ožjih grap. Slemen in kope so zložne, pobočja,
čeprav včasih strma, v glavnem uglajena in meh-
ka, brez skalnatih strmin, pogosto prekinjena z
zložnimi pregibi in policami. Zemlja, v katero
preprereva flišni svet, sicer ni nič kaj plodnejša
od kraške, toda zaradi lažjega in hitrejšega raz-
padanja ter zaradi zložnejših tal se je je nabralo
več, ne samo po uravnjenih površinah, temveč
tudi po pobočjih, kjer jo je človek zavaroval in
obdelal v obliki umetno podzidanih in podprtih,
za vse Sredozemlje značilnih teras. Hkrati s temi
prednostmi svojega reliefa in svojih tal ima flišno
hribovje še hidrografske in klimatske prednosti:
povsod teko vode po površini in, kar je še važnejše,
svet je že tako izpostavljen podnebnim vplivom
z morja, da je postal pravzaprav edina slovenska
pokrajina, ki je po svojem podnebju in po svojih
kulturah že zares mediteranska. Vso to rodovitno,
bujno flišno gričevnato pokrajino v zaledju Kopra
in Pirana imenujemo navadno po tradicionalnem
imenu njenega prebivalstva *Šavrinsko gričevje* ali
kratko Šavrine. Toda tudi Šavrini niso povsod
enaki. V svojem, zgornjem delu, v tako imeno-
vanih Zgornjih Šavrinah, v katere preidemo nepo-
sredno iz Podgorskega krasa, je svet še višji, s
strmejšimi kopami in slemen in ter z globljimi gra-
pami, vasi so tam še velike in strnjene, podobne
kraškim, postavljene so navadno na vrh kop ali
slemen, njihova zemlja pa je razvrščena po naj-
ugodnejših, navadno prisojnih straneh in terasah.
Trst in Koper sta še vedno daleč pod nami.
In čeprav se že pri eni od prvih vasi zgornjih
Šavrinov, pri Črnem Kalu, pojavijo ne samo vino-
gradi, temveč tudi prve oljke, se bujna, značilna

primorska kultura tu še ne uveljavlja docela. Na-
sprotno, marsikatera poteza v usmeritvi kmečkega
gospodarstva nas še vedno spominja na notranjost.
Kmetije še vedno vise na tradicionalni kulturi
žita za dom ter se ne morejo ali ne upajo usmeriti
docela v specialne kulture za prodajo. Podoba se
dokončno spremeni šele v tako imenovanih Spod-
njih Šavrinah, blizu morja. Tu se flišno gričevje
hitro znižuje in končuje v vrsti slikovitih rtov in
strmih rjavo-peščenih klifov, njegove glavne do-
line, zlasti dolini Rižane in Dragonje, pa se na
široko potopita pod plitvo morje v obliki širokih
zalivov pri Kopru in Piranu. Obe reki sta gornje
dele teh zalivov že dodobra zapolnili s svojimi
naplavinami ter jih spremenili v široke naplav-
ljene, včasih še močno močvirne ravnice, ki se
jim pozna na prvi pogled, da so šele nedavno
iztrgane morju ali dolgotrajnim poplavnim vodam.
Podnebje je že čisto mehko, primorsko, čeprav ga
seveda tudi tu še moti burja. Zemlja je nad vse
intenzivno obdelana. Njena, na nešteto drobnih
parcel razdrobljena tla, pogosto razporejena v ter-
rasah, so vsa pod bujnimi kulturami sadja, vinske
trte, zelenjave, oljke, med katerimi se skoraj čisto
izgube preostanki žitnih polj. Velikih vasi je tu
malo, kmetije so raztresene več ali manj posamič
med vso to intenzivno obdelano, bujno zaraslo in
bogato plodno pokrajino. Celo stara obmorska me-
sta, Koper, Izola in Piran, v katerih prebiva še
vedno skoraj polovica vsega prebivalstva nekda-
njega koprškega okraja, žive v veliki meri še od
zemlje, ki se širi tik za njihovimi zidovi in mejami.

Razumljivo je, da je težišče prebivalstva in go-
spodarstva vse Koprščine ravno tu, v ožjem pri-
morju spodnjih Šavrinov, in to ne samo zaradi
najugodnejšega podnebja in tal, temveč tudi za-
radi bližine mest in njihovih pomorskih zvez s
svetom. Več kot jasno je, da je predvsem vplivala
bližina Trsta, ki je s svojo lastno potrošnjo ter
s prometnim posredovanjem na tržišča v notra-
njosti sprožil izrazito specializacijo šavrinskega
agrarnega gospodarstva v kulture, ki jih zahtevajo
ta tržišča, za katere pa so na drugi strani kot na-
lašč ugodni tudi prirodni pogoji pokrajine. Tako
je Koprsko primorje poleg Goriških Brd postalo
edino slovensko, izrazito komercializirano in spe-
cializirano agrarno produkcijsko področje. Brda
je v tem še prekosilo, ne samo zaradi bližine Trsta,
temveč tudi zaradi še ugodnejših klimatskih in
prometnih pogojev. Severna stran Koprškega za-
liva se je specializirala predvsem v proizvodnjo
zelenjave, še posebno paradižnika in graha — saj
je tu s paradižnikom zasajenih skoraj toliko po-
vršin kakor v vsej ostali Sloveniji — okrog Izole
in Strunjana pa je skoraj docela zagospodoval
vinograd, medtem ko so oljčni nasadi dominantna
poteza kulturne pokrajine v zaledju Piranskega
zaliva. Jasno je, da se mora gospodarstvo tega
najbolj mediteransko pobarvanega in najbolj spe-
cializiranega področja Slovenije še nadalje razvi-
jati v tej smeri. Izguba normalnega trgovanja s
Trstom mu ne more za stalno škodovati. Prav
tako hvaležna tržišča imajo njegova zgodnja zele-
njava, zgodnje sadje, olje in vino v notranji Slo-

veniji, še več, ta jih celo nujneje potrebuje kakor Trst, ki je vključen v izrazito mediteransko državo. Razen tega bo normalizacija italijansko-jugoslovanskega obmejnega prometa prej ali slej odprla šavrinskim produktom znova pot tudi na tržaški trg.

Potrebno bo kajpada iztisniti iz agrarne zmogljivosti šavrinske zemlje čim več. Treba bo nadaljevati z osuševanjem in z melioracijami obmorskih mokrotnih predelov ob ustjih Rižane in Dragonje. Treba bo pomisliti na olajšanje obdelovalnih težav, ki jih zlasti glede mehanizacije povzroča silna posestna razdrobljenost zemljišča. Pri tem pa bo treba hkrati paziti, da nas pot te nujne modernizacije kmetijstva ne zavede predaletč. Šavrinska zemlja se že pri današnjem intenzivnem izkoriščanju pretirano izčrpuje. Misliti bo treba na smiselno kolobarjenje in izdatnejše gnojenje. Pri vsej borbi z razdrobljenostjo zemljišča bo treba upoštevati, da so drobne obdelovalne terase nastale v dolgoletni borbi mediteranskega človeka s naravo in da so plod dolgotrajnih izkušenj. Mehanično združevanje zemljišč in obdelovanje velikih strnjenih kosov ima lahko tudi usodne posledice; na Gornjem Šavrinskem imamo že nekaj primerov, kjer se je zaradi tega sprožil hitri proces odplakovanja ali erozije zemlje. Tudi tu bo treba torej pri usmerjanju agrarnega gospodarstva temeljito proučiti in upoštevati ves kompleks pogojev, ki pri tem odločajo.

Kaj bi pa lahko Koprsko primorje pomenilo v industriji? Nedvomno si bo lahko še stopnjevalo panoge, ki že obstojajo in slone na lokalnih surovinah, kakršna je industrija ribjih konzerv v Izoli ali opekarne pri Izoli in v Sečoveljah. Nedvomno se bo tudi obrtnoindustrijska dejavnost še bolj kot doslej koncentrirala okrog Sečovelj z njihovimi solarnami in kvalitetnim premogom, čeprav pomena tega premoga zaradi njegove neprikladne geološke slojevitosti ne gre precenjevati. Morda bi lahko tudi piranske ladjedelnice dobile velikopoteznejši značaj. V zvezi z avtomobilskimi garažami in delavnicami v Semedeli pri Kopru in v zvezi z novo tovarno motorjev se zdi, da je tam te vrste industrija pognala dokaj krepke korenine. Toda pogojev in verjetnosti za velikopotezno težko industrializacijo Koprsko primorje v okviru svoje dosedanje gospodarske usmerjenosti nima.

Solidna gospodarska panoga Koprskega primorja je turizem. Tudi če bi se unesla današnja moda Portoroža, bo lahko celotna Šavrinska obala privabljala vedno več domačih in tujih gostov.

Za vse pa, za zveze s tržišči, za industrijo in za turizem je treba nujno izboljšati prometne zveze z notranjostjo. Dela na cestni zvezi so že v teku, mnogo pa se govori tudi o železniški zvezi, ne samo do Kopra, temveč tudi od Kopra dalje ob obali po trasi nekdanje ozkotirne železnice, ki bi ji seveda takšne, kot je bila, ne kazalo enostavno obnavljati. Če bi se nam bilo posrečilo dobiti, če že ne Miljski zaliv, pa vsaj nižji, ob flišu v kraški rob vrezani svet okrog vasi Doline, bi bila izpeljava železnice od Herpelja oziroma Divače navzdol mnogo lažja in krajša.

V zvezi z dokaj težavno prometno problematiko Koprskega primorja pa se za bodočnost postavlja še en problem, ki ga ne uvrščamo za konec morda zato, ker bi bil najmanj važen, temveč samo, da mu damo glavni poudarek. Če smo si Slovenci Koper priborili kot nad vse skromen nadomestek za izgubljeni Trst, se vprašamo, kaj lahko iz tega nadomestka napravimo. Tu se ne smemo predajati niti pretiranemu optimizmu niti pesimizmu. Navivno je pričakovati, da bo Koper kdaj postal drugi Trst: za to mu manjkajo ne le dobre prometne zveze, temveč tudi širše zaledje severne Jugoslavije, ki bo težilo bolj na Reko, predvsem pa vse veliko srednjeevropsko zaledje, ki je težilo in bi moralo tudi dalje težiti na Trst. Nedvomno pa je, da lahko s časom ustvarimo iz Kopra solidno пристanišče povprečnega obsega s širokim zaledjem Slovenije, pa morda še nekaterih sosednjih pokrajin Jugoslavije. Težave za zveze z notranjostjo niti zdaleč niso nepremostljive, še manj težave za izgradnjo modernega pristanišča, za katerega je prostora dovolj in za katerega je vkljub splošni plitvosti Koprski zaliv vendar čisto prikladen. Potrebni bi seveda precej časa in sredstev, da se bo Koper povzpел nad vlogo krajevnega središča, da se bo temu primerno industrializiral in da bo v njem vzrasla občešlovenskim razmeram ustrezna ekonomska moč, ki bo najtrdnjša osnova za to, da bo postalo mesto tudi v kulturnem pogledu žarišče južnega Slovenskega Primorja in tako tudi s te strani nadomestilo za Trst ter deloma Gorico.

MAJDA OBLAK

Nekaj gospodarsko geografskih potez povojne Avstrije

Deset let je avstrijsko prebivalstvo, kakor tudi ves evropski svet, čakalo na mirovno pogodbo, v kateri je bila dokončno 15. maja 1955 priznana Avstriji državna neodvisnost. Gospodarski položaj današnje Avstrije je popoln odraz politične situacije. Za razumevanje novih potez v gospodarstvu Avstrije po vojni naj v kratkih obrisih orišemo njen razvoj do današnjih dni.

Do leta 1918 ni združeno avstrijsko ozemlje v enotni državi z alpskimi, panonskimi in češkimi

pokrajinami igralo važne gospodarske vloge, z izjemo manjših industrijskih področij. (Dunaj, Leoben, Donawitz).

Od leta 1918—1938 je bila nova republika Avstrija nenadoma odrezana od svojih starih gospodarskih področij. Boriti se je morala sama za čim večjo osamosvojitvev v agrarnem in industrijskem pogledu.

V obdobju druge svetovne vojne je bila zopet priključena v večji državni teritorij. Gradili so le